

*Юлія Нужна,**здобувач другого рівня вищої освіти**спеціальність 231 Соціальна робота,**ОПП «Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Практична психологія»,**ДЗ «Луганський національний університет**імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)**Науковий керівник: Катерина Ігнатенко,**кандидат педагогічних наук, доцент,**доцент кафедри соціальної роботи,**ДЗ «Луганський національний університет**імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)*

ДІАГНОСТИКА СТАНУ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Постановка проблеми. Дослідження проблеми адиктивної поведінки, теоретичний аналіз сутності та змісту соціально-педагогічної профілактики на сучасному етапі розвитку нашого суспільства засвідчує, що ключову роль у процесі формування у молоді культури здорового способу життя, у попередженні впливу різних несприятливих чинників, які спонукають до прийому психоактивних речовин, у посиленні пропаганди здорового способу життя в Україні відіграють сучасні заклади освіти. В науковій літературі розглядаються різні аспекти даної проблеми. Зокрема, теоретичні аспекти девіантної та адиктивної поведінки висвітлюються у працях О. Безпалько, С. Харченко, І. Зверєвої та інших; важковиховуваність, як передумову девіантної та адиктивної поведінки, розглядають А. Капська, В. Свідовська, А. Самойлов; психологічна характеристика особистості відображена в дослідженнях таких вчених, як М. Алемаскин, Б. Алмазов, Л. Виготський, В. Єрмаков, Є. Змановський та інші; технологічний аспект профілактики адиктивної поведінки розглянуто в працях О. Овчарової, А. Капської, С. Харченко, І. Ковчиної, К. Вертман, С. Мітіної, тощо.

Виклад основного матеріалу. На першому етапі дослідження, для того щоб з'ясувати основні досягнення та недоліки, проблеми та перспективи, особливості та специфіку сучасної практики соціально-педагогічної профілактики адиктивної поведінки в освітньому середовищі, ми використовували комплекс методів діагностики: спостереження, анкетування, опитування, тести, бесіди, вивчення документації. В експерименті брали участь дві групи респондентів. Першу групу (30 осіб) склали студенти Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» (м. Полтава). Студентів ми розділили на контрольну та експериментальну групи: 15 – експериментальна (ЕГ), 15 – контрольна група (КГ). Першочерговим завданням системи опитування було: провести зріз стану практики соціально-педагогічної діяльності закладу вищої освіти щодо соціально-педагогічної профілактики адиктивної поведінки студентів і виокремити із загального контингенту,

молодих людей так званої „групи ризику”, з якими надалі буде проводитися диференційована профілактична робота.

Критеріями оцінки стану соціально-педагогічної профілактики в закладі освіти обрано: когнітивний критерій, який відображає систему знань молоді про проблему адиктивної поведінки, алкоголю, куріння, тощо, особливості прояву в молодіжному середовищі та її наслідки; поведінковий критерій характеризується інтеграцією знань та навичок у певний поведінковий акт, спрямований позитивною установкою на здоровий спосіб життя.

Кожний критерій має три рівні сформованості, які визначаються на основі відповідних показників, високий, середній, низький. Ми розуміємо, що на самому початку експерименту відповідно до показників першого критерію нам потрібно виявити рівень необхідних знань студентів про психоактивні речовини, причини, що зумовлюють це явище, негативні біологічні та соціальні наслідки вживання психоактивних речовин. Так, на питання анкети „*Чи знаєте Ви, що таке психоактивні речовини?*” 99,7% відповіли – „так”, 0,3% – „ні”. Але прохання продовжити фразу „*Психоактивні речовини – це...*” викликало деякі труднощі в респондентів: 8% – узагалі не змогли виконати завдання, 61% – висловили своє ставлення до проблеми адиктивної поведінки; 31% – лише мають уявлення, що це за речовини.

У розвитку адиктивної поведінки значну роль відіграють першоджерела отримання інформації про психоактивні речовини: неправильне виховання дитини, „вуличне” середовище, що допускає застосування наркотиків, негативний вплив засобів масової інформації та ін. [2]. Тому друге питання анкети „*Звідки Ви вперше дізналися про психоактивні речовини?*” передбачало виявлення джерел інформації про психоактивні речовини. Так, більшість респондентів відповіли, що вперше дізналися про психоактивні речовини із засобів масової інформації, у КГ 20,5% і в ЕГ 21,2% – з відеофільмів, у КГ 16,2% і в ЕГ 16,3% були інформовані друзями, у КГ 16,2% і в ЕГ 16,2% – від учителів, у КГ 8,8% і в ЕГ 8,6% – отримали інформацію від батьків, у КГ 1,5% і в ЕГ 1,4% – бачили на вулиці й лише в КГ 1,5% і в ЕГ 1,3% – із спеціальної літератури. Як бачимо, на ще морально нестійкий розум підлітків мають вплив ЗМІ, неякісна кінопродукція та друзі, і не завжди цей вплив має позитивний характер, тому що частіше підлітки говорять про ефекти та способи вживання наркотиків, ніж про шкідливість та наслідки їх уживання.

Згідно з науковими спостереженнями, молоді властиві хибні переконання, при першій спробі психоактивних речовин ніхто з них не вірить і вважає, що наркоманом не стане ніколи [3]. Дійсно, частота вживання як показник містить і першу спробу, яка в підсумку може бути єдиною, а може й мати продовження. Як з отриманими даними достатній рівень знань про особливості прилучення до наркотиків мають 68,2% в КГ і 70,94% в ЕГ студентів. Демонструють помилкові знання 31,8% в КГ і 29,06% в ЕГ

респондентів, які впевнені, що небезпека виникнення залежності від психоактивних речовин можлива лише при регулярному вживанні психоактивних речовин.

Профілактична діяльність в університеті спрямована на розвиток у студентів навичок здорового способу життя [5]. Найбільш дієвою провідною тактикою залишається – залякування через демонстрацію жахливих наслідків адиктивної поведінки. Такий неефективний прийом пояснюється, по-перше, епізодичністю виховного впливу; по-друге, слабкою методичною підготовкою викладачів. Поширення серед учнів брошур, листівок, наочних агітаційних плакатів без попереднього циклу лекцій, бесід, конкурсів також не дають бажаного результату. Практика свідчить, що в зустрічах підлітків з лікарями, представниками правоохоронних органів домінує формальний підхід.

Незважаючи на знання про негативний вплив наркотичних речовин на стан здоров'я людини, деякі респонденти демонструють небажання вірити негативній інформації про психоактивні речовини. Так, на питання *„Як Ви ставитесь до вживання психоактивних речовин?“* – 75% в КГ і 72% в ЕГ відповіли, що ніколи не пробували і не будуть, 9% в КГ і 11% в ЕГ вважають, що вживання психоактивних речовин нормальне в наш час, 10% в КГ і 10% в ЕГ думають, що в житті все треба спробувати, а 6% в КГ і 7% в ЕГ уже пробували, але зараз не вживають. Ми припускаємо, що така недооцінка небезпеки зумовлена послабленими вольовими якостями особистості, які перешкоджають розвитку інтересу або прагнення спробувати психоактивні речовини.

Визначне місце у вивченні проблеми адиктивної поведінки має діагностика можливих передумов та мотивів початку вживання психоактивних речовин. Отримані результати на питання *„Як Ви вважаєте, що провокує Ваших однолітків до вживання психоактивних речовин?“* показав, що перше рангове місце займає хибна цікавість, так, у КГ – 51% і в ЕГ – 52,7%. На другій позиції – свідоме прагнення скоріше відчутися себе дорослим: КГ – 14,3%, ЕГ – 12,9%. Наступним мотивом адиктивної поведінки опитувані вважають бажання підняти авторитет в очах друзів: КГ – 9,4%, ЕГ – 9,8% (третє рангове місце). На четвертому ранговому місці – бажання заглушити біль та образу: КГ – 7,7% , ЕГ – 7,3%. Як бачимо, у такий спосіб молоді люди намагаються втікати від того, що їх пригнічує. Це можуть бути невдачі в навчанні, розчарування в людях. 6% респондентів у КГ та 5,5% в ЕГ вважають, що незручно відмовлятися, коли всі пробують (п'ята рангова позиція).

Поживним підґрунтям для адиктивної поведінки є мікросередовище молодої людини, у якому формується його особистість [4]. Порушення сімейного функціонування та соціальних норм поведінки в родині може стати причиною залучення до наркотичних речовин. Так, на питання *„Хто-небудь із близьких Вам людей (друзів, членів сім'ї, родичів) хоча б раз уживав психоактивні речовини у будь-якій формі?“* у КГ – 22% і в ЕГ – 25% відповіли „Так“, що свідчить про наявність ризику для певних студентів.

Досить логічним постає питання про місце цінностей у житті студентів. Аналіз емпіричного матеріалу доводить, що система цінностей опитуваних знаходиться в протиріччі із загальноприйнятими уявленнями про цінності. Найбільш значущими для них є такі: сім'я (перша рангова позиція) – 59% в КГ і 58% в ЕГ, друзі як цінність знаходяться на другій ранговій позиції – 54% в КГ і 56% в ЕГ, освіта та знання посіли третю рангову позицію – 31,8% в КГ і 30,5% в ЕГ. У більшості з них не сформовано чітких уявлень про значущість власного життя та здоров'я - 8,8% в КГ і 9,0% в ЕГ респондентів не розглядають здоровий спосіб життя як умову збереження здоров'я (дев'яте рангове місце). Така дисгармонія між власною системою цінностей та загальними соціальними цінностями збільшує ризик адиктивної поведінки.

Наступним нашим кроком було з'ясування того, на якому рівні знаходиться ставлення до власного здоров'я як до особистої та соціальної цінності. Отримані результати показали, що 52% в КГ і 52,4% в ЕГ респондентів усвідомлюють руйнівні та трагічні наслідки вживання психоактивних речовин для життя людини; 12% у КГ і 13,3% в ЕГ вважають ненормальним, тому що за цим виникає залежність від психоактивних речовин. Низький рівень психологічної та соціальної зрілості виявився в 9,6% у КГ і 8,1% в ЕГ опитуваних: 3,6% у КГ і 3,3% в ЕГ заперечують ризик при звичаюванні до психоактивних речовин через епізодичне їх уживання, на їхню думку, іноді можна дозволити собі розслабитися подібним чином.

Висновки. Результати діагностики соціально-педагогічної профілактики в освітньому закладі показують, що 4% студентів не усвідомлюють шкідливості психоактивних речовин через низький рівень інформованості та психосоціальної незрілості. Здоровий спосіб життя менш важливий для молоді порівняно з родиною та друзями. Програма профілактики адиктивної поведінки застаріла, потребує оновлення та цілеспрямованої роботи з групами ризику.

Список використаних джерел:

1. Беспалько В. В. Психологічні та соціальні проблеми дитячої і підліткової адиктивної поведінки. *Практична психологія і соціальна робота*. 2004. №4. С. 57-60.
2. Лютий В. П. Соціальна робота з групами девіантної поведінки: *навчальний посібник*. Київ: Академія праці і соціальних відносин, Християнський дитячий фонд, 2000. 51 с.
3. Максимова Н. Ю., Толстоухова С. В. Соціально-психологічний аспект адиктивної поведінки підлітків та молоді. Київ, 2000. 200 с.
4. Твоє життя - твій вибір (Модуль "За життя без наркотиків") / за ред. Федорченко Т. Є., Сомова І. Г., та ін. Київ: Міленіум, 2001. 192 с.
5. Шишова І. О. Профілактика адиктивної поведінки серед підлітків у виховному процесі загальноосвітніх шкіл: Автореф. дис. ... канд. пед. наук. Херсон, 2004. 19 с.